

MARIA ALBAREDA

COSES CURIOSES DEL VALLÈS MIL ANYS ENRERA

La història és curiosa, sempre.

I fa pensar. Com vivien, què pensaven les persones dels segles IX, X, XI...

Aquí hi ha el tema.

No pretenc descobrir la història del Vallès. D'altres més qualificats hi han fet les seves incursions, i molt bé. Simplement, tot llegint llibres dels grans historiadors del nostre segle, vaig anar aplegant les notes que em semblaven curioses i fregaven poc o molt la nostra comarca vallesana.

Són notes senzilles, disperses, sense coordinació, de temes generals i no centrades específicament en cap lloc determinat. Ni tan sols guarden un ordre cronològic, ja que em semblà millor agrupar-les per temes, més que per dates.

Penso que el qualificatiu de «curiositats» és el que més li pot escaure a aquest treball, i, de passada, allò que em pot fer quedar més bé a mi.

Espero que així sàpiguen veure-ho.

Preàmbul

L'any 128 abans de Crist arribaren a la Hispània els romans per combatre els cartaginesos, els quals els havien precedit en l'ocupació vers l'any 206. S'establiren en una zona i conservaren el topònim que li havien donat els ibers: Arraona.

Més o menys en aquest indret, escenari incessant de lluites, es compta que hi passava la Via Aurèlia, una de les grans carreteres construïdes pels romans en vistes d'afavorir la pròpia conveniència. Es diu que un d'aquests establiments estigué situat en el lloc d'Arraona.

Diu Plini, que a prop d'aquell lloc hi hagué una deu d'aigua calenta amb un doll molt abundant. Els malalts hi anaven a banyar-se i curar les seves nafres, i per aquest motiu el lloc s'anomenà «La Salut». Però, quan els malalts es banyaven en les seves aigües sanitoses, hi deixaven els residus de les seves nafres, i així causaven contagis i malalties pitjors que els primers mals.

Amb el temps, aquesta deu fou tancada cobrint-la amb un enrajolat, i, si més no, per aquest cantó s'acabaren els problemes. Malgrat tot, «La Salut» o «Higia» com l'anomenaven, seguí essent venerada com si fos la figura d'una divinitat.

Per què no pot ser veritat això tan bell, si Plini també fa esment que als palaus dels Cèsars romans hi havia un temple dedicat a «La Febre»?

El general romà Octavià Aureli creuà la comarca vallesana en diverses direccions durant la marxa dels seus exèrcits, i va acampar-hi en moltes ocasions. A prop d'algun dels seus camps va fundar un monestir i li posà per nom «Octavià». Aquest fou l'inici del monestir de Sant Cugat del Vallès.

A principi del segle IX, el monestir fou dotat per Lluís el Piadós, fill de l'emperador franc Carlemany, d'immenses extensions de terra on regnava una «horrible solitud».

A la primera meitat del s. XI, Hug de Cervelló i, més tard, el seu fill Alemany Hug, inva-deixen els alocs del monestir situats en llur castellania, i imposen en aquests, drets d'«horta, censos, serveis, treball de conreu, distinció i dominació».

El Vallès tingué en aquella època, a més del de Sant Cugat, el monestir de Sant Llorenç. Aquest estava situat a la punta d'una muntanya, i per aquest motiu fou anomenat «del Munt». A prop d'ell hi havia el castell amb la seva castellania. Era tan important, que arribà a tenir 8 parròquies. A principis del s. XI, desapareix com a castell restant-ne només el monestir, el qual decaigué i acabà en ruïnes.

Pere de Marca, en la seva extensa obra «Marca Hispànica», si bé tendenciosa en molts sentits, molt valuosa en altres, diu del Vallès: «*Al costat de la serra d'Olesa, situada a sol ixent, ve aquella comarca rica i riallera anomenada "el Vallès", que té 28 mil passes de llargada i 16.000 passes d'amplada, plena de viles, fèrtil de fruits, oli i vi, rodejada d'altres muntanyes...*» Però això no fou fins després. Als segles X i XI, continuava essent aquella terra mig erma «poblada de solitud i ferotgia». Fins molt més tard no hauria estat possible aplicar a les terres vallesanes el sensible i bíblic lament del profeta Isaïes: «*No diran més la "Desolada", l'"Abandonada" a la meva terra.*»

Foto: Pere Monistrol

Gremi de fabricants
de Sabadell

FUNDAT EL 1559

Re població

Que era incerta la «Marca Hispànica» durant molts anys, és cosa provada abastament. Els desordres afectaven per un igual els habitants del país i els serraïns que l'invadien. Aquests infestaven les comarques amb les seves incursions, agafant totalment desprevinguts els repobladors que s'hi establien. El Vallès no en fou una excepció. El territori estava en constant litigi, i cap dels dos litigants no hauria pogut concretar amb certesa quin era el terreny que li pertanyia.

L'ocupació i l'establiment de noves terres reconquerides, amb el propòsit de ser conreades i així consolidar la «Marca», significava pels nous colonitzadors una brega difícil i contínua. Repoblar un lloc era sempre un acte d'heroïsme.

Petits propietaris de Reixac, arruïnats per les tempestes i els pocs mitjans de defensa i de treball, desprotegits del tot de les incursions dels seus enemics, i en constant perill de la vida, es veuen obligats, el 1003, a vendre llurs petites casetes i els horts que amb tant perill i sacrifici havien construït i conreat. Havien davallat de la inhòspita muntanya empesos per la fam, per establir-se en terreny erm i verge, però fèrtil, encara que no havien guanyat gran cosa.

L'existència de Catalunya en aquells moments, meitat i finals del s. X, era una cosa incerta. Durant tot el segle X, i fins i tot més enllà, al Vallès hi existien encara grans extensions incultes. Però tenim una nota històrica alentadora: vers el 950-60, dues o tres contrades: la plana de Vic, el Bages i principalment el Vallès, eren, malgrat tot, considerades els llocs on la població havia estat més eficaç. Com devien ser les altres!

El nom d'Egara no designava en aquella època sinó un lloc —subtus Egara— utilitzat per a denominar petits termes de «terra de ningú».

La població de Reixac, al s. X, era anomenada «villa». Però villa no indicava un poble: podia ser un grup d'habitants no organitzats, sense límit de territori. Fins i tot, algunes vegades la denominació de «villa» és aplicada a alous adjudicats a pagesos, sense que s'hi esmenti cap habitacle humà. També podia ser una «villa» un petit veïnat d'un parell de cases o una de sola amb una capeleta al costat. O una petita granja amb els seus annexats.

De pobles ben establerts, n'hi havia pocs.

Els nobles de la Reconquesta, gent pobre

Els principis de la noblesa foren més aviat austers. La majoria procedien de simples famílies muntanyenques del nord del país, del qual davallaven per unir-se a les hosts reconqueridores, que des dels roquers dels Pirineus baixaren en tres línies vers la terra plana i el mar Mediterrani, perseguint, o essent perseguits, els elements de la raça morisca.

La victòria els reportava pocs luxes. Més aviat anaven darrera de concessions i d'aprisionaments de terres. Quan els eren concedides, la majoria de vegades les mateixes per les quals havien lluitat, prou feina tenien a consolidar-les, per la qual cosa el primer que havien de fer era construir un castell de defensa sense oblidar la torre de guaita, amb l'absència de la qual amb prou feines haurien subsistit. Poc temps i poques despeses podien esmerçar en luxes. Resguardar i repoblar el seu territori personal fou tasca dura pels ferotges guerrers, els quals encara no podien considerar-se «nobles».

Com esmenten els historiadors, l'ocupació del terreny conquerit en el transcurs de furients batalles, era la «carta de noblesa» que els qualificava, i les grans dinasties no vingueren fins després, quan els individus que les iniciaven prengueren com a propis els topònims de les seves terres

i els incorporaren al seu patronímic convertint-los en nom de família. Així foren els Cardona, els Montcada, els Queralt, i altres cognoms famosos en la història. L'historiador Mn. Joan Segura, fill de Sta. Coloma de Queralt, autor de diverses monografies històriques, entre elles la història d'Igualada i la de Sta. Coloma de Queralt, documenta aquest fet en un llarg estudi d'etimologies històriques, publicat a *La Veu de Montserrat*.

Però «governar» volia dir també «guerrear». Per això donaven més importància al seu armament particular que a qualsevol altra cosa. D'altra banda, eren completament rústecs, i ni tan sols sabien llegir i encara menys escriure. En aquest sentit, i també en molts altres, no eren millors que els seus propis vassalls.

Per donar una petita idea de com era de rústega la noblesa dels primers temps, esmentarem unes dades que tenen l'interès i l'amenitat de veritables anècdotes.

Per començar: el flamant noble guerrejador no es preocupava de les comoditats familiars ni de l'equipament dels seus castells, inconfortables i de difícil accés, a part d'estar situats, la majoria, per no dir tots, en llocs inhòspits, batuts per tots els vents i borrasques, a més de ser terrenys d'«horrible solitud». Fins i tot el seu moblatge era tan rústec i pobre com el dels seus miserables vassalls i, moltes vegades, inferior i tot.

En els seus castells, no hi havia cap comoditat, i cal recordar que les finestres, més ben dit, les espitlleres obertes en els murs de 1 i 2 metres de gruixària, estaven obertes al vent sense resguard de cap mena. Alguns d'aquests castells, durant els anys 990 al 1002, encara quedaven situats a la ratlla de l'antiga marca carolíngia, en la sempre incerta partió.

El 1003, en morir Guitard, castellà de Barberà del Vallès, deixa un testament ben pobre en espècies: posseeix un parell de calces, una capa, una camisa i un «alamburgo» (vestimenta). Per cobrir les despeses del seu funerari cal vendre el seu delm i la seva llança, i per cobrir els seus deutes s'hagueren de desprendre d'una certa quantitat de forment (gra), un bou, una somera, una espasa i un be.

Adalbert, fill del vescomte de Barcelona, mort el 1010, posseïa un llit de ploma, tres flassades i dues catifes, una d'elles de feltre. Aquest era tot el seu mobiliari. Per testament empenyorà als creditors la seva argenteria, consistent en dues copes i un anap.

El bisbe Guisard II, guerrer com la majoria dels magnats eclesiàstics d'aquell temps, lloga als seus parents, com únic dot, una «spasa ígnea» (espasa de foc), un venable, tres cotes de malla, un escut i un corn, entre altres armes menudes com una llança i un dard. Pocs podien parlar de diners. La majoria no en tenien. És fàcil calcular amb aquestes dades el parament general d'un «gran senyor» d'aquell temps.

Parament i actes d'un pagès ric

Com a contrapunt del dit anteriorment, inserim en aquestes lleugeres relacions la dels atuellés com a parament de casa d'un tal Arnau Vaquer, pagès ric del rodal del Vallès: llits, una taula, arques, és a dir caixes grosses, estoigs, a la cuina ferros per al foc, calderes, una paella. Al celler hi tenia bèsties salades, sagins salats, set pells de cabra i divuit de be, que devien ser del seu ramat. Quant a la roba, reparteix les seves capes (una amb pell), i vol que la seva filla es faci una «túnica de Montliu» i roba francesa, que no s'havia vist mai a la península. Deixava, també, llana filada i per filar.

Robert d'Eroles, habitant del Vallès, donà el seu escut a la Catedral com única cosa de valor que posseïa.

En un testament d'un tal Ramió, del 985, ric propietari del Vallès, s'hi declara la intenció d'anar a Còrdova. Això era com anar a la fi del món, ja que el viatge durava mesos. Ramió tingué els seus tractes amb el «valí» de Còrdova (podien ser tractes comercials), però en retornar tingué una topada amb una colla de serraïns dispersos i, en ella, morí. El pacte de «germandat» que semblava havia tingut amb ells durant el viatge, no li serví de res.

El 1011, un pagès ric del Vallès fa un viatge a Compostel·la, precedint el que més tard faria Sunifred Flavi, personatge important fill del comte de Barcelona.

Havien de ser rics per a poder fer aquestes despeses. La majoria dels nobles no s'haurien pogut moure del seu rodal si no fos per anar a la guerra. Existeixen moltes notes sobre la penúria dels nobles senyors feudals. Relacionades amb el Vallès, de moment no n'hem trobades d'altres.

Notes testamentàries

Si quelcom hi ha en la història dels homes, veritablement curiós, són les notes testamentàries. De sempre, d'ara i de tots els anys endarrerits. En elles es descobreix la personalitat de l'home que les ha dictades, i produeixen en l'ànim del lector una fascinació a la qual es rendeix sense protesta. Un testament és moltes vegades un camp experimental de la naturalesa humana. Transcripció d'un testament curiós.

«Em plau i em convé, amantíssima esposa meva, de demanar-te d'unir-te amb mí en matrimoni. Amb aquest objectiu (...) ens canviem els anells, que representen les ares de la nostra unió (...) I puix que un matrimoni legal no pot ser contret sense que vagi acompanyat d'un títol de dot, per l'amor que et tinc, per tal que la teva bellesa sigui ornada i pels infants que haurem de procrear, et faig donació de la desena part de tot el que posseeixo, del que hagués pogut adquirir, o del que podré adquirir amb l'ajut de Déu, i t'ho concedeixo tal com he precrit per les lleis dels gots...»

Text testamentari del 999, i un bell exemplar de retòrica medieval que hem hagut de reduir per cenyir-nos a un espai més curt en aquesta relació. Llàstima, perquè era tota una lliçó de bon dir.

El testador era un pagès ric del Vallès.

Cal esmentar que en aquesta època, finals del s. X, el matrimoni jurídic té més importància que el religiós. Aquest no adquireix valor fins a la segona meitat del s. XIII.

Per la referència llegida al final de tan extraordinari document, i gràcies, segurament, a la ploma d'algun notari erudit, la llei matrimonial continuava regint-se pel codi visigòtic, després de 4 segles d'ésser instaurat. Aquest regentava bona part de l'existència de les famílies, i posava la llei al servei de les dones.

Explicarem més bé, aquest punt més endavant.

L'1 de febrer de l'any 981, es fa públic el testament de Guitard, aloer del Vallès. Llega 7 «pesas» d'or a diversos santuaris.

El 1005, Guitard, castellà de Barberà del Vallès, sense fills, cedeix tota la seva fortuna, fins i tot el seu castell, a diversos santuaris, i deixa només un petit alou a la seva germana. Era corrent, en els casos de manca de descendència directa, deixar la part més important dels béns del testador en llegats per a la salvació de l'ànima.

SOCARVE

SOCIETAT DE CARTERA DEL VALLÈS SIM

El 1016, el bisbe Deodat de Barcelona reclama davant d'un tribunal, a la concubina del seu predecessor, les deixes testamentàries d'heretats situades al Vallès per retornar-les a la seva església.

El 1006, un petit aler del Vallès anomenat Seniofred, el qual no posseeix sinó una casa i alguns trossos de terra, llega a la seva muller Livulo un camp i 10 caps de bestiar.

El 1043, un pagès del Vallès i la seva muller donen a llurs filla i gendre una casa, una vinya i uns camps, i béns mobles anomenats «exovale». Amb aquesta grafia una mica variada —eixovar— aquest mot ens ha arribat fins als nostres dies amb el mateix sentit.

El 988, un tal Sentemir és acusat per l'abat de Sant Cugat del Vallès d'haver destruït el testament que el seu germà havia atorgat a favor del monestir. Sentemir accepta sometre's al «judici de Déu» per a dirimir la qüestió. Tot i sabent-se culpable, confiava, amb bastant ingenuïtat, val a dir, en el poder malèfic i diabòlic que posseïa o es creia posseir. La prova era la de l'aigua bullent. Si aquesta no li feia cap butllofa quan hi submergia algun membre despullat, era innocent del delictes.

Per lògica, i tocant una mica més de peus a terra que no pas ell, suposem que no sortí triomfant de la prova.

El 1002, una dona anomenada Mello, rica propietària del Vallès, ordena diversos llegats en vestits i aliments als seus nombrosos «fillols», si bé reserva la part més important al seu «filiato» (fillol) Pere, el qual fou comprat de nadó en una de les portes de Barcelona.

Aquest era un fet normal: la compra per persones piadoses i amb possibles, d'infants abandonats.

Els fills bords

Cal tenir en compte en el cas del patrimoni familiar, la mala fortuna dels fills bords, els quals tenien només, un dret molt petit sobre el patrimoni del pare. I fins i tot aquest dret, moltes vegades, era passat per alt. Els drets del fill bord es sostenien, més que en l'acompliment de la llei hereditària, sovint vulnerada, en la consciència del seu progenitor.

El 970, un tal Bonell, del Vallès, llega un alou als seus fills naturals sense discutir el valor legal d'aquests, el qual sobrepujava la cinquena part que la llei atorgava.

Com a contrapunt a aquesta nota humanitària, Recosind, pagès ric també del Vallès, no tenint descendència legítima, llega tota la seva fortuna a l'església, i no deixa als seus fills bords altra cosa que una vaca i una euga.

El 1022, un testador precisa: «... tots els meus alous, onsevulla que es trobin, han de ser reservats a aquells fills i filles nats en just matrimoni». I no dóna res als fills bords.

La dona, socialment protegida

Sembla que la dona, sobretot la d'una certa alcúrnia noble, o simplement rica, tingué en els segles X i XI una preponderància social que no havia tingut abans i que li fou retirada després.

No era solament la dama noble a qui es concedien importants privilegis socials, també la d'estament plebeu gaudia d'una immunitat heretada del codi civil visigòtic, pel qual es regia l'autonomia del poble en els afers socials, fins ben entrada l'Edat Mitjana. En aquest «còdex visigòtic» s'inspirà en bona part la confecció dels «Usatges».

El 936, en un petit territori de can Mitjans, prop de l'antiga castellania de Terrassa, set famílies explotaven uns quants camps adquirits a certs individus, els quals els havien aprisionats sense posar-se

a la llei. Quan aquests en foren foragitats, una dona anomenada Adelta, per quantitats molt petites, pogué comprar petites parcel·les fent ús de la seva autoritat civil.

En altres èpoques de la història, aquest dret només el podia i el pogué tenir l'home. Aquesta llibertat d'acció que tenia la dona respecte els seus propis béns, comportà per a ella un major confort del que era corrent en aquella època. La dona, amb aquesta llibertat, es preocupà més del seu propi vestuari i del seu agençament i millora de la roba de casa.

Hem de dir que en el s. XI, en les noces efectuades, era lliurat directament a l'esposa el «dot marital», no com en el s. VI, que la família del marit el lliurava al pare de la núvia. Aquesta fou també una llei visigòtica.

Al s. X, la muller té dret a supervisar la fortuna del marit, de la qual n'hi correspon la desena part. En qualsevol moment, però, la muller pot exigir del marit la cessió efectiva del dret marital, cosa que alguna vegada es fa de comú acord per evitar impugnacions testamentàries de part dels fills o hereus posteriors.

El 1008, Volenda, habitant de Reixac, fa testament. Llega al marit i als fills la seva part de casa, de l'hort i de les terres. Fa també un llegat piadós de 13 ovelles, 8 porcs i un vedell.

Els veguers i altres homes importants

Des de la meitat del s. X i a principis de l'XI, la noblesa catalana no era pas abundant. A l'antic comtat d'Osona, pels volts de l'any 1000, no existien més de 13 famílies nobles.

Per tal d'augmentar la seva categoria social, alguns dels personatges d'aquell temps usaven el sistema d'afegir al seu patronímic l'esment de les seves possessions, cosa que convertia els topònims d'aquestes, o d'alguna d'elles, en cognom de família. Ja hem esmentat aquest punt abans. Aquest sistema derivà, amb el temps, a una altra utilitat, ja que amb això es creà allò que se'n podria dir una categoria social anomenada «segona noblesa», amb atribucions menys sonades, les quals, situades en el context de la nació incipient, tingueren, no obstant, en ella un paper determinat i també important. La majoria ostentaren els càrrecs de «veguer» i castellans dels nobles que estaven per damunt d'ells. Tenien unes atribucions molt àmplies, i a vegades, poc definides, cosa que comportava certs abusos i arbitrietats de part d'ells.

La història de les vegueries en els segles X, XI i XII, assumeix el paper d'haver contribuït a la necessitat d'haver de ser plantejada una regulació de lleis i uns arbitratges que foren promulgats pels comtes-reis del Casal de Barcelona.

No era estrany el cas que molts veguers, amb el poder abusiu que molts s'atribuïen, arribessin a posseir més riquesa que el mateix noble propietari del castell. I algunes vegades, fins i tot, del mateix rei.

La història fa esment de molts noms de veguers importantíssims i de molt pes dintre la societat.

El 996, Odó, veguer, era propietari d'alous a Palautordera. Bonnucci, veguer, era propietari d'alous a la castellania de Terrassa el 996, i d'un molí a Ripoll el 1002. Sesemund i Ramon, veguers, tenien tots dos possessions a «Palau Audit» a prop de Sant Cugat. Són citats el 1002 i el 1004. Guifre, veguer, subscriu una escriptura de venda del comte Borrell a la castellania de Terrassa, l'any 1016. Donuci, veguer, té terres a Sant Minat, molt abans del 1031. Sunifred, de Rubí és citat com «home important» el 1026.

Però el més important dels veguers fou Ennec Bonfill, veguer de Cervelló, home d'una perso-

nalitat tan remarcable que (per ell sol) figura en moltes notes històriques d'aquell temps. Ennec Bonfill dirigí el 971 la primera ambaixada per tractar amb el Califa de Còrdova, el més poderós dels reis de l'Islam en aquells moments. El 987, compra castells al comte de Barcelona que estava sota el domini fiscal, procedeix a un intercanvi de fortalises amb Sant Cugat del Vallès, presideix un tribunal amb el bisbe Aeci, i duu a terme importants transaccions al Vallès i al Penedès. És un personatge molt conegut en els àmbits de la història de tota la Catalunya d'aquell temps, i pel que sembla, un home de bé.

De fet, la vegueria s'identificava amb el terme «castellania». Veguer i castellà, no era ben bé una mateixa cosa, però ambdós tenien les mateixes atribucions. El locatiu «castrum» no es limita a designar l'edificació castellera on generalment resideix el veguer o «vicarii», nom amb el qual també és conegut. Dintre d'aquest terme lingüístic, un xic abstracte, s'inclouen un conjunt de possessions vinculades directament al castell, les quals formen la propietat, més o menys extensa, del noble propietari. En una venda de castell del 992, s'especifica en l'escriptura: «... *et venem el nostre castrum... amb les torres i les "roches", amb les cases i els patis, amb la terra i les vinyes i tots els alous que hi ha, amb els boscos i les garrigues, amb les muntanyes i els turons, amb els prats i els pasturatges, amb els rius i les fonts, amb els horts i vergers, amb els aiguamorts i les aigües corrents, amb els molins i llurs recs, amb les terres ermes i conreades, amb els arbres silvestres i els fruiters i amb totes les coses que són a l'interior d'aquest terme o límits*».

Vies de comunicació

Vers l'any 985, o sia, a darreries del s. X, les vies de comunicació ja s'havien fet més amples. Pertot arreu s'havien obert camins. Camps i vinyes eren vorejats per una via o un «semitierium».

El terreny, voltat de solitud i de ferotge incertesa, començava a ser desbrossat i conreat i per anar-hi s'aplanaven les voreres dels boscos.

Un dels objectius principals d'aquelles millores, era la de poder enllaçar més fàcilment amb els poblets que a poc a poc anaven fent uns fràgils mercats. De poblet en poblet, de veïnat en veïnat, allí on n'hi havia, els camins eren traçats lleugerament per ser esborrats més tard, eixamplant-los o variant-los quan el seu destí final era ja de més importància. Era una característica ben coneguda del món medieval, i en certa forma lògica, que poques reformes podien tenir de moment una llarga permanència. A mesura que avançava la civilització en el país, també les coses havien d'amotllar-se a aquests canvis. L'entorn del reduït món de llavors per força havia de variar i evolucionar d'acord amb el ritme del seu creixement.

Algunes de les noves vies, més aviat corriols més o menys amples i sinuosos, formaven en certs punts un enllaç o un nus amb altres vies de comunicació de llarga distància. El més famós d'aquests eixos fou la «strata Francisca».

Segons l'historiador Balari, la «Via Francisca» hauria estat construïda entre la primavera i la tardor del 801 per facilitar el pas de l'exèrcit franc, que havia vingut a deslliurar Barcelona. Balari basa aquesta afirmació en un document molt conegut publicat pel jutge Bonhom, el qual descriu aquest fet en una publicació dos segles després d'haver succeït. En canvi, Pierre Bonnassie discrepa d'aquesta nota.

El fet evident, però, és la gran necessitat de comunicar-se, entre ells, els pobles. Aquestes vies, si més no les més principals, eren anomenades «strata merchadera», i aquesta denominació avala el seu objectiu.

En Bona Companyia

CASSA

COMPANYIA D'AIGÜES DE SABADELL

«Strata merchadera» s'anomenà també la gran via de trànsit que, si partint de Girona i passant pel Vallès i pel Penedès, feia cap a l'Espanya musulmana.

Millores

El 1002, els habitants de Terrassa posseeixen en comunitat un prat i una «brucharia» (Terreny plantat de boix).

A Villalba del Vallès, els pagesos artiguen una parada comunal cap als anys 1013.

La similitud de fets i l'aproximació d'aquestes dues dates, donen a entendre que fou d'ús bastant corrent, al menys al Vallès, el sistema comunal de treball. Per què? Es suposa que treballant la terra en conjunt podien obtenir millor defensa i millor profit, tant en allò que fa referència a l'enemic serraí com, fins i tot, al mateix senyor, sovint explotador dels seus vassalls, del veguer en representació seva, i encara més en profit propi.

És simptomàtica —i així ho remarquen els historiadors— l'aparició de la vinya en diversos indrets del territori.

Hi ha notes esclaridores de quan la vinya aparegué en diverses comarques, entre elles el Vallès. Entre el 1001 i el 1050, les notes històriques informen que la vinya es troba «per tot arreu»: al pla de Barcelona, al Vallès, al Bages. Les estadístiques indiquen que, del 950 al 1050, la compra i la venda de vinyes és abundosa. Aquesta nova inversió del treball, unit a la inventiva de l'home, assenyala el moviment i la importància d'aquesta font de vida i creixement.

És curiós d'assabentar-se com es cuidava la parra en les modalitats de peu alt i de peu baix. A la plana del Vallès la modalitat de cama alta fou la primera.

A la meitat del s. X, les nostres terres tingueren un altre mitjà de desenvolupament i de vida. A 957, el monestir de Ridaura compra, d'una en una, acompassadament, les primeres oliveres. Tres en total, adquirides en quantitat de tres, una cada vegada. Fins a l'any 1000 la compra d'aquest arbre es ceneix a la mateixa modalitat.

El 1017, l'abadia de Campro posseeix 6 oliveres en ple rendiment de fruit. A partir de la meitat del segle X, el cultiu de l'olivera va prosperant. Més endavant, l'explotació de l'olivera al Vallès ja compta a l'economia general, i el país ja en gasta d'oli.

Naturalment, no tothom en podia comprar. Aquest fet suscità la modalitat d'intercanvi en espècies, sense intervenir-hi el diner.

Els molins, l'aigua i els pasturatges

La institució dels molins fariners és cosa antiga, com tothom ja sap. A mitjan del segle IX i en el X, en molts documents s'esmenten els «molinos molentes». I així com en un principi això era cosa de pagesos pobres i aïllats, a la meitat del s. X ja es comencen a fer serioses instal·lacions financades per grups de propietaris i, fins i tot, de personatges pertanyents a la clerecia.

El temps va passant i la construcció de molins fariners augmenta i es millora en tots sentits, deixa de ser una petita edificació aïllada per ser construïda en filera, sempre a la riba o molt a prop, d'un curs d'aigua més o menys cabalós.

D'aquests conjunts se n'instal·laren al Vallès, a prop de la riera de Rubí, sobre el riu Ripoll, a Cerdanyola i a Reixac. En aquesta iniciativa acabaren prenent part les famílies més nobles i les comunitats monacals, fins i tot les més sòlides i arrelades.

Aquesta situació de la qual derivà un propòsit essencialment senzill, però necessari, reservat a la pagesia més pobra, portà l'establiment d'unes normes usuàries sistematitzades que arribaren a ser un niu de raons prestant-se alhora als abusos dels més forts econòmicament.

La primera causa d'aquesta situació havia de ser, naturalment, la possessió de l'aigua, tan necessària per fer moure el sistema de moles com per regar les petites parcel·les d'horta que abastaven la senzilla alimentació de les famílies pageses.

Canalitzada l'aigua per mitjà de diversos —i enginyosos— sistemes, qui en volia l'havia de pagar al personatge o al grup explotador, passant abans per diversos tràmits, no sempre encaminats a l'afavoriment dels pobres.

Davant d'aquest estat de coses, els pagesos s'agruparen en col·lectivitat, cenyint-se a unes normatives per tal de salvar el dret per regar i poder moldre, pagant, però, allò estipulat; ratificat per un síndic o notari o un altre personatge de lleis. Tenien una oportunitat, sempre que la pobre economia dels demandants els ho permetés: podien adquirir els drets de propietat d'algun cabal d'aigua en règim comú i permanent.

Un document del 1020 informa que els habitants de Corró d'Amunt, del Vallès, amb un grup de 8 homes representant de tota la comunitat, compra a la comtessa Ermessenda de Barcelona la propietat de diversos rierols que corrien pel vessant sud del mont Figuera.

D'altra banda, amb l'aparició de lleis de regularització, era normal que anessin sortint altres causes per poder-les aplicar. Ens referim a la implantació d'unes lleis de pasturatges destinades a regular la pastura, al defora, de bèsties grans: vaques, cabres, ovelles i porcs.

Els boscos, sobretot els d'alzines, la majoria a les propietats dels grans senyors, són vedats i mantinguts en exclusiva, destinats principalment per l'aliment dels animals propis. Sobretot en allò referent a les alzines i al seu fruit, el gla, principal aliment dels porcs.

A la fi del s. X, al Vallès hi havia, com en altres contrades, grans extensions de verd, i també prats de pasturatge, que amb les noves lleis restaren closos amb tanques i reservats.

Aquestes mesures, d'ordre intern, anaven apareguent a mida que l'època feudal anava enfortint-se, amb el dret absolut del senyor sobre el pobre. El perfilaven en un horitzó carregat de boires negres pels pobres i de clarícies pels rics.

El ferro en l'època medieval

I amb això arriba el moment de saber aprofitar més bé la duresa del ferro i de donar-li unes atribucions més àmplies.

No direm que el seu ús no fos conegut. Les referències de la seva utilització són freqüents. La tradició de l'ús del ferro és, a Catalunya, molt antiga. Glavis, coltells, aparells de pagesia, (relles i arades) pics, falçs, etc. Sobretot en les zones més allunyades dels nuclis poblats, allí on ara en diríem la ruralia, apreciaven aquest metall, la utilització del qual per a diverses finalitats ja ve de l'època pre-romana. No obstant això, són més aviat escasses les mencions del ferro com a material extret d'alguna mina o jaciment.

Com a ús i propietat de persones d'estament noble, superior a la simple pagesia reduïda a la condició de «vassalla», en un document s'esmenta la «mina de ferro» que l'abadia de Sant Pere de les Puellas, de Barcelona, posseeix, des del 945, per donació de la comtessa Riquilda, a «Castellar, a prop de Terrassa, al Vallès». L'investigador-historiador de documentació antiga, dóna per

suposat que aquesta mina fornía de metall, per a la fabricació d'estris de guerra, la pròpia ciutat de Barcelona. Sense excloure'n les mateixes esglésies, cenobis i monestirs.

El 1002, una rica propietària del Vallès, dona, totes d'una vegada, 10 destrals (dextrales) a Sant Cugat.

Cal remarcar que les destrals, als anys 1000, representaven principalment una arma de guerra, si bé també foren usades com eina de bosc.

Territori sagrat

A partir de les primeries del s. X, es donà a Catalunya un fet curiós. Com és sabut, en procedir a la consagració d'una nova església, aquesta es considerava, des d'aquell moment, com a «lloc sagrat», amb el privilegi de «refugi». Per acabar-ho de completar, al seu voltant, una ampla rodona d'un radi, si fa o no fa, de «30 passos eclesiàstics», segons la importància de l'església, gaudia del mateix privilegi.

Com a lloc sagrat, en principi serví per a soterrar-hi els fidels. Qui gosés violentar-lo vessant sang damunt d'ell, queia en delictes i l'esperava l'ex-comunió i l'anatema. En aquest rodal se li donava la denominació de «sagrera».

Però a partir de l'any 1030, les «sagreres» canvien de forma remarcable. El poble envaeix el territori, si bé pacíficament, sense violar cap regla. Al lloc sagrat es van construir petites barraques per dipositar-hi les eines de treball. Més tard començaren a guardar-hi les collites.

Evolucionant en la invasió, els pagesos omplien les barraques i les feien més sòlides que no pas al principi, de manera que la «sagrera», com a tal, es reduïa cada vegada més. Un document de l'època conta d'un pagès que dotà la seva construcció d'un «estable, una rusca, de parets interiors, clavegueres i de bassa». I a més, la denominació de «sagrera» ja no era aplicada solament en aquesta, sinó que, també, s'anomenava igualment «sagrera» la construcció intrusa.

Al cap de poc temps, tot multiplicant-se, creixien en valor material, ja que esdevingueren habitables i habitades. El 1072, al Vallès es ven una «sagrera» per tres mancusos. Aquest sembla ser l'inici d'algunes poblacions, entre les quals es compta Sta. Perpètua de la Mogoda, el 1063.

Com diuen els historiadors, la pressa o l'ambició per posseir una estada de «sagrera», gairebé sembla una reacció de pànic. No oblidem que els temps eren insegurs per totes bandes.

A tan gran desordre arribà la invasió de la «sagrera» que, deturant-nos només en una sola nota, direm que el 1066, a Sant Julià de Lliçà del Vallès, els morts hagueren de soterrar-se a les portes de les cases, de tan invadit com era el lloc i de tan poc espai com havien deixat entre les cases dins del clos sagrat. El mateix passà en altres poblacions.

Arribà un moment que la clerecia es prengué seriosament el cas, si bé mai no s'oposà amb fermesa a la invasió que rodejava la seva església. Més aviat sembla que la proximitat de tanta gent li afavoria la permanència de cara a la violència dels ambiciosos i ferotges senyors feudals, alguns d'ells descreguts com diables. Els pobres habitants de la «sagrera» més aviat semblaven un petit exèrcit amb el qual comptava la humil clerecia de les apartades zones rurals.

Tampoc per això deixà de tenir el recinte —construcció i forania— la funció de refugi a tota persona que s'acollís als límits sagrats. Llegim: «... prescriu que en un radi de trenta passos al voltant d'aquesta església, cap home no persegueixi malignament un altre home, ni l'assoti, ni li prengui els seus béns, ni el colpegi ni el fereixi. I si malgrat això ho feia, que caigui en l'ex-comunió (...).»

AMB PÀS SEGUR

MUTUA DE SEGUROS DE SABADELL

Seu Social: C/ Indústria, 16 - Tel. 725 91 33 - 08202 SABADELL

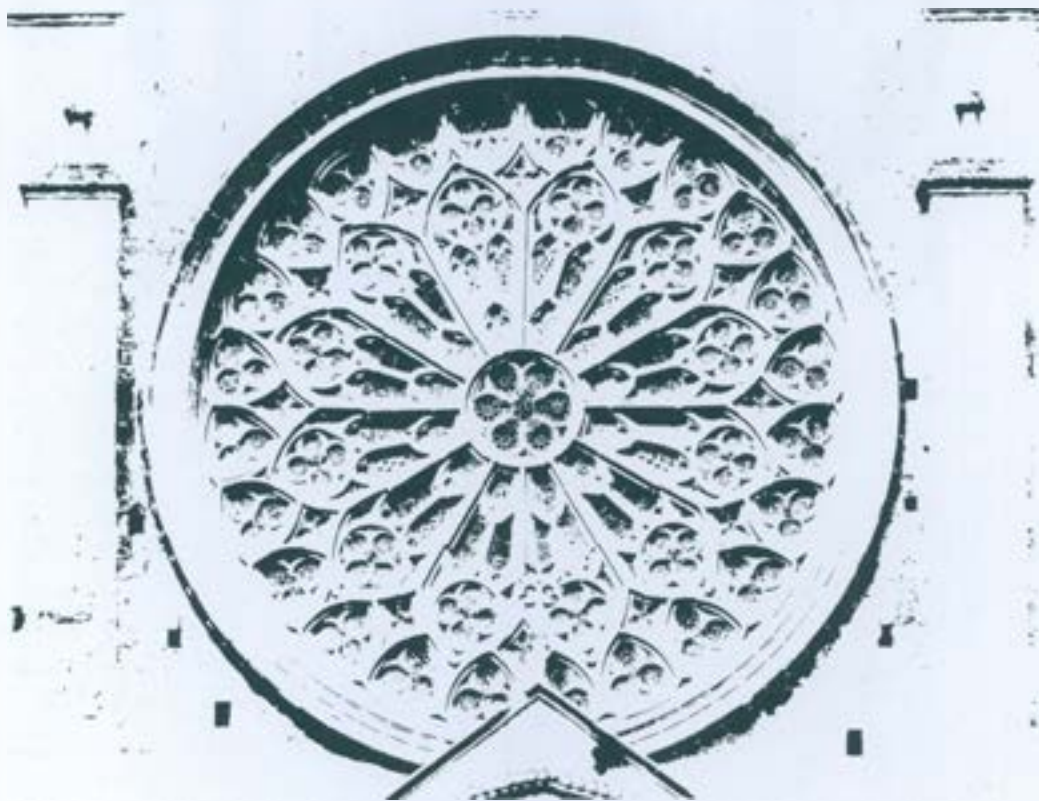
Delegació Barcelona: Rambla de Catalunya, 1, 1er. 2a. - Tel. 301 55 33 - 08007 BARCELONA

Delegació Girona: Cristòfol Grober, 6, 2on., 3a. - Tel. 20 65 38 - 17001 GIRONA

Hem d'afegir que quan un pagès s'instal·lava dintre del clos de la «sagrera», a la caseta construïda amb tants de fatigs, havia de pagar un petit censal als clergues governants de l'església. Aquest consistia generalment en una o dues peces d'aviram cada any.

I acabem amb aquesta càustica pregunta, que també es fa l'historiador: Ve d'aquest fet la denominació de «Trentapassos» en un lloc del Vallès situat prop de l'antiga Via Romana?

I acabem, ara sí del tot, amb un toc d'optimisme per a tots els vallesans. Ja no direm com el profeta Isaïes, la «Desolada», l'«Abandonada» a la nostra terra. Ella, amb el seu esforç, s'ha fet gran, rica i poblada. Res no conserva d'aquella expressió amb la qual fou coneguda en els fulls de la història antiga: terra de ferotge i desolada solitud.

Bibliografia

Catalunya 1000 anys enrera. Vols I-II —Pierre Bonassie

La Marca Hispànica —Pere de Marca

Enciclopèdia Catalana

Dels visigots als Catalans. Vols. I-II —Ramon d'Abadal

Elements d'Història de Sabadell. Miquel Carreras i Costajussà.